

Муниципальное бюджетное образовательное учреждение
Кызласовская средняя общеобразовательная школа
им.Р.А.Кызласова

РАССМОТРЕНО
На заседании МО учителей
хакасского языка и литературы
Руководитель МО
Протокол № 1
от 28.08.2026

УТВЕРЖДАЮ:
Директор МБОУ Кызласовской
СОШ С.А.Идимешев
Приказ № 37/84, от 01.09.2026

Рабочая программа
по учебному предмету «Хакасская литература»
на уровень среднего общего образования
(10 - 11 классы) на 2026 –2027 учебный год

Учитель: Майнагашева Ф.Ф

Хакас литературасына тоғынар программа Федеральнай хазна үгредіг стандарттарына(Приказ Минпросвещения России от 18.05.2023 г. №370, зарегистрирован Министерством юстиции Российской Федерации 12.07.2023 г., рег. номер – 74223) (далее – ФГОС СОО), Хакас тілінең тоғынар программа Федеральнай хазна үгредіг стандарттарына; Методика чөптері. Хакас Республиканың үгредіг пос (хакас) тілінең апарылчатхантисі үгредіг организацияларының 5–11 класстарына «Пос (хакас) тілі»,

«Пос (хакас) литературасы» предметтерче тоғынчаң көзідімге федеральнай программаларына төстенче.

<https://static.edsoo.ru/projects/fop/index.html#/sections/20020439h>

<https://static.edsoo.ru/projects/fop/index.html#/sections/30020528h>

<https://online.khakbooks.ru/frp>

Пу стандарттарның өөні — ол школа тоосчатханнарның полғанының на толдыра сомын пүдіреріне айландырыл парғаны. Иди ортымах школаны тоосчатханнар Ада чир-сууна, пос чиріне паза төреен тіліне, оларның тархынына хынчатхан, пасха чоннарнаң ынархастығ полчатхан, посты поэзының чонының чардығы полчатханын оңарчатхан кізілерге санирға киректер. Олар ибіркің оудайларын наука законнары хоостыра сизінчелер, чуртастағы алызығларны өтіре сизініп, поэзының чуртазын пос чонынаң, Чир-суунаң пик палғалыстырчалар. Наука, үгредіг паза тоғыс кізінің чуртазында улуғ кирексініс паза туза полчатханын сизінчелер; Россиядағы гражданская обществоның, пасха-пасха чоннарның, пос чонының, сөбірезінің кибірлерін улуғлап пілчелер; законнары пілчеткен паза улуғлапчатхан, хазых оудайлығ чуртир көңніліг кізілер полчалар. Чир-суун арачылырға тимделер.

Хакас литературасын үгренген сылтаанда, полған на үгренчінің тиксі сағыс-көгізі пайирға кирек. Федеральнай хазна үгредіг стандарттары хоостыра ортымах школаны тоосчатхан үгренчілернің литература сурығларын хайиинда пілістер паза көнігістер поларға кирек:

— кізінің, хазнаның чуртазында тіл хайдағ орында турчатханын сизінері; төреен тілі паза литературасы пастыра пос чонның паза пасха чоннарның культуразының пөзік паалығ сариларын аарлап полары;

— хоос произведение текстінде өөн паза өөн нимес, іле көрінчеткен паза іле көрінминчеткен сағыстарны сизінері;

— хығырған текст хоостыра алынча конспекттер, сочинение, реферат, тезистер тимнеп полары;

— пос литературасының произведениелернің содержаниезін пілері, оларның чон сағызына, культуразына паза тархынына теелгенін оңарары;

— литература произведениезін үзүрчетсе, аның пазылған тузын паза писательнің чуртаан чылларын, оларның тархындағы орныларын чахсы пілері;

— литература тоғыстарындағы хоос омаларны, өөн сағызын паза хоосталчатхан киректерні орта сизін пілері, олардаңар, пазып паза паспин, пос сағызын чарыт полары;

— хоос литература тоғыстарын сарыхтары хоостыра үзүр пілері, хоос произведение пүдірілчеткен оңдайларны оңарары;

— литература тоғыстары хоостыра төреен тілнің хоос оңдайларын сизінері паза оларнаң тузалан пілері;

— хоос литератураның тіллерінеңер (стильлерінеңер) пілері.

Иди литература үгредиіндегі алызығлар кинде хығырарын чайаачы тоғысха айландыраын кирексіпче. Хакас литературасының уроктарында үгренчілернің хығырар көнігістерін чахсыландыраы, чайаачы тоғысха көніктірері өөн пөгінге саналча.

Ортымах школаның методика чөптеріне пөзік хоос синніг литература произведениелері паза чонның пазылбин петкен чайаачызы көрчелер. Программаның өөн кирексіністері:

— үгредіг материалы изерістіре апарылары;

— үгреділернің частарына килізері паза көнігістеріне чағын полары;

— сағамғы литератураның паза культураның чидіглерінең палғалыстыраы.

Угренчінің пөгіні—үгренчілерге хакас литературасынаң артых піліс пирерге. Хакас

литературазының уруктарында төреен тілні, чонның пазылбин петкен чайаачызын хакас литературазынаң палғалыстырып ўгренері көрілче. Угренчілер теорияның өөн, литератураның ирткен тустарынаң танызарлар паза хакас тілінің пайын піліп аларлар. Полған на ўгренчі, авторның, хоос произведениенің аразында пик палғалыстар чайиры паза чиит хығырығчыларның чайаачы узын таптиры полча.

Хакас литературазы уруктарының өөні — ўгренчілер, кибірліг паза наа технологиялар ондайларынаң толдыразынаң тузаланып, предметче наа пілістер аларға көстенерге, сидік сурығларны оңарып, пос алынча тоғысты толдырарға көнігерге киректер.

«Хакас литература» предметтің тиксі ўгредіг пландағы орны

«Хакас литература» предмет ортымах школада 10-11 класстарда хайди даа ўгренер предмет чіли ўгренілче. Предметке прай 10 класста (өөн син) 34 час пирилче (неделяда 1 ч), 11 класста (өөн син) - 34 час (неделяда 1 ч).

Тирең синде 10 класста – 68 час (неделяда 2 ч), 11 класста – 102 час (неделяда 3 ч).

Учебно-методическай комплекс:

1. Н. С. Майнагашева, М.П.Боргоякова. Хакас литературазы (өн син). 10 класс, 2017 ч.
2. Н. С. Майнагашева, М.П.Боргоякова. Хакас литературазы (өөн син). 11 класс, 2017 ч.
3. Электроннай приложениезі Н. С. Майнагашева, М.П.Боргоякова. «Хакас литературазы» 10-11 класстарға. Хакас книга издательствозы, 2017 г.
4. Хакас литературазы, 10 класс учебникке ўгренчілерге методика пособиезі.
5. Хакас литературазы, 11 класс учебникке ўгренчілерге методика пособиезі.

Хакас литература уруктарында сыныхтағлығ көрімнернің иртірілері: тест толдырары паза хоос текстті ўзүрері. Сыныхтағлығ тоғыстар саны- 2.

Угредіг чылында темалар хоостыра планда аймах-пасха сылтағлар хоостыра алызығлар кирілер ондай көрілче.

**«Хакас литературазы» предметтің өөн содержаниязі паза темалар хоостыра
чарылчатханы**

(Содержание учебного предмета и общее тематическое планирование)

10-чы КЛАСС

Чоох пазы

Хакас литературазы — чонның чуртазын пазып петчеткен литература төстелгеннен сыгара амғы тусха читіре хоос ондайнаң чарытчатхан предмет. Хакас литературазы паза фольклор.

ПУРУНҒЫ ТУСТАРНЫҢ ХООС СӨЗІ

Хакас чонының пазылбин петкен чайаачызы

Хакас фольклорын үгрэнген, чағын хакас, орыс учёнайлары. Аймах-пасха экспедициялар төстелгені.

Пазылбин петкен поэзияда хакас чонның тархыны, чітіг сағызы, аллыг көннi көзiдiлгенi. Фольклорның өөн сарыхтары. Соян-Алтай чоннарның пазылбин пүткен поэзиязы.

Сиспектер, сөспектер, хыйға чоохтар паза таптырғастар учёнайларның чыындыларында, тоғыстарында.

Алғастар паза сыыттар, иргі паза сағамғы тустағы ойын-сарыннары.

Тахпахтар. Тахпах — чонның пазылбин петкен поэзиязының кееркестіг сарығы. Тахпахтың, пос алынча педістіг полып, сөс пылазып сарналчатханы. Тахпахтазары — сарнап, марығласчатханы. Тахпахтарның пасха-пасха тематиказы. Чон чуртазына теелбестіг тахпахтар, оларның хоос пүдізі. Чон чуртазының ондайларын көзітчеткен тахпахтар (худалас, молчас, ойын, аннаң даа пасха). Амғы тустағы тахпахтар паза фольклор өмелерінің тахпахтары. Саблыг тахпахчылар (Варвара Рудакова, Евдокия Тыгдымаева, Зоя Боргоякова, Агафья Толмашова паза даа пасх.). Тахпахтарны үгрэнген учёнайлар (М. А. Унгвицкая, Д. И. Чанков, В. Е. Майногашева). Саблыг хайхылар (С. П. Кадышев, П. В. Курбижеков, А. Бурнаков, аннау даа пасха). Олғаннарның чайаачы тоғызы (тахпах мариин, тахпах пазары, пасха даа тоғыстар). **Пурунғы кип-чоохтар:** этиологическай («Айдаңар»), ау-хустардаңар («Саасхан», «Пағанан турна»), суғ, тағ, тайға ээлеріненер. Пурунғы кип-чоохтарның пүткен тузы. Кип-чоохтарны наука саринаң істескені (П. А. Трояковтың, К. М. Патачаковтың паза даа пасхаларының тоғыстары).

Хакас чонының алыптыг ныхахтары. Алыптыг ныхахтарда чонның тархыны, көні хоосталбин, пүкүлее көзідiлчеткенi.

«Алтын Арыг» — үс төлліг алыптыг ныхах, хайзында өөн алып хан-пиг палазы нимес, че олаңай чоннаң сыххан алып полчатханы: майыхпас Хуу Иней, чаачы, махачы күресчі алып Алтын Арыг паза аның чаачы, наа тустағы тирігліг алып оолғы. Алтын Арыгның хайхастыг төреені — чонның сөснең хоостап пілгені, өбекелернің чуртазына философия саринаң пос оудайынча көрчеткені; изебі чох алып кізі хайдаң сыхча, төреенінде дее чирнең палғалысча, өлім соонда даа чиргөк айлан парча.

Алыптыг ныхахта чонның чуртазы, ілезі хоосталғаны. Алыптыг ныхахты төреен чирсууна, пос чонына хыныстыг, түгеде пиріністіг полардаңар сағыс. Тоғыртын килген азымахчы сағыстыг ыырчылар, чонның хониин сайбапчатханнары үчүн, чабаллап көзідiлчеткеннерi. Олардаң тоғыр Алтын Арыг алып хыстың күрезии, чонны азымахчыдаң поэдыр үчүн, алыптың өлімі. Алтын Арыгның сіліг, чарых омазы. Чибетей ханнаң Хулатай — чабал істіліг, ырах сағын полбас, чоннарны тонап көрчеткен матырлар. Пора Нинчі — чонның иң не чабал, чат чирдең сыххан ыырчызы.

Алыптыг ныхахтардағы алыптарның омаларын көзідер ондайлар (гротеск, гипербола, сатира, юмор, аннаң даа пасха). Педізі паза поэтической тілі. Алыптыг ныхах —

алыптыг эпос, аны хайлап ысчатханы. «Алтын Арыг» учёнайларның тоғыстарында (В. Е. Майногашева).

Олғаннарның чайаачы тоғыстары(сочинение,реферат алай ба пасха даа тоғыстар).

Хоа хыгырып, үзүрерге: «Хан Орба», «Ай Хуучын» — алыптыг нымахтар. Л. Р. Кызласов. «Сампир» — исторической поэма (үгретчинің көргенінен).

Моол-джунгарлардаң тоғыр күрезигдеңер матырлыг кип-чоохтар (XIII–XVII чүс чыллар). «Очең пигдеңер» кип-чоохтар, матырларның омалары, чонны көзіткені. Кип-чоохтарның пүдізі.

Чонның хыйга кип-чоохтары.

Чон нымахтары (чазаг ныхах). Чазаг нымахтаңар оңнаг. Хайхастыг нымахтар, хоныхтаңар, аң-хустарданаңар. Хоос тілі, пүдізі. Кип-чоохтарның чыындыларын үзүрері, оларны үгреткен учёнайлар. Олғаннарның чайаачы тоғыстары (істезиглер, рефераттар, аннаң даа пасх.).

Н.Ф.Катанов— учёнай, фольклорист, тюрколог

Чуртас чолы. Тиксі наукаа улуғ хозымы. Чонның пазылбин пүткен чайаачызын хайраллирында улуғ тузазы.

Чайаачы тогыс(сочинение алай ба реферат пазары).

1930–1940 ЧЫЛЛАРДАҒЫ ХАКАС ЛИТЕРАТУРАЗЫ

Чоох пазы

Хоос литератураның чонга тузазы. Сөс күзінең пүткен көңіліг сари. 1930–1940 чылларда культура алызыглары. Литературнай тілні, хоос стильні пүдірері. Пічік, издательство, газета, радио, театр төстелгені.

1930–1940чыллардагы литератураның өөн көрімнері(поэзия,проза, драматургия).

Фольклорның киби́рлеріне чөленіп өскен хакас литературазын төсти́рінде араласхан писательлер (В. А. Кобяков, А. М. Топанов, К. К. Самрин, Г. Н. Кучендаев, А. И. Кузугашев, П. Т. Штыгашев, М. С. Коков, М. А. Аршанов).

*В.А.Кобяков.*Поэтической чайаачызын тиксі көрері.

А.М.Топанов—драматург.

Чуртас паза чайаачы чолы.

«Алаахтыртхан Хорхло» — күлкістіг ойын. Хакас чонның иргідегі киби́рліг чуртазын хоостааны. Хорхло пайның Порчоны оғырлырына тоғыр полғаны — пьесаның өөн тартызии. Чуртастагы киби́рлер. Хыс оғырлааны — хакас драматургиясында удаа тузаланылчатхан «пилен» хоос полта. Матырларның омаларын, оларның сағыс-көгізін, хылиин хоостапчатхан узы. Чииттернің паза улуғларның аразындагы теелістер. Хорхлоның, Хоохтың, Хомрахтың, Тапчының, Хордының күлкістіг омалары.

Олаңай чонның хыйгазы,чалахай көңні.А.М.Топанов паза театр.

*Литература теориязы.*Проза жанрының өскені:очерк,чоох,улуғчоох,роман.

М.С.Коков.«Өріністіг тоғазыг».

Чуртас чолы. Улуғ чоохтың хоос пазылған ондайларын үзүрері. Колхоз хонии тыыпчатханы, чииттернің чуртасха тартылызы, чоннар аразындагы ынархас, чаада араласхан матырлар, оларның омалары. Улуғ чоохтың хоос тілі паза пүдізі.

Н.Г.Доможаков—писатель,учёнай,үгретчі.

«Ыраххы аалда» — пастагы хакас романы. Романның өөн сурии. Аалда харбазыг тыыпчатханы. Хакас паза орыс чоннарның ынархазы. Польшцевтернің семьязының, Губенковтың паза Жарковтың омалары. Чох-чоостарның омалары (Хоортай, Сагдай, Домна, Онис). Сабистің паза Тоёңның омаларын тиңнестіре көрері. Романда чонның киби́рлері көзіділгені. Писательнің наа хоос ондайларнаң тузаланғаны. Хакасияның революция тузындагы көрімі. Чир-сууна, чуртасха хыныс, чииттернің аразындагы хыныс. Романның хоос тілін үзүрері. Романда фольклор киби́рлерінен тузаланғаны.

«Ыраххы аалда» роман чуртаста, кинода, киби́рде. Роман учёнайларның істезиінде, критикада.

Чайаачы тогыс (сочинение паза реферат пазары, тоғазығлар иртірері, үндөзіглер тимнирі).

Хозахыгырып, үзүрерге: Д.Каинчин. «Голова жеребца».

Илбек Адачаагузындагы хакас литературасы (1ч)

Илбек Ада чаадаңар произведениелерні тиксі үзүрері, көрері.

Произведениелерде төреен чирге, чуртасха хыныс, чоннар аразындағы ынархас, чиңіс үчүн махачы киректерні, амыр хонх үчүн күрезігні көзіткені.

Чайаачы тогыс (1941–1945 чылларда хакас тілінең сыххан газетада тахпахтар, кибелістер, чоохтар табары).

М.Е.Кильчичаков—поэт паза драматург.

Монголиязар чөрген чорых хоостыра пазылған произведениелері.

«Абалыг хол» — күлкістіг ойын. Өөн сағызы, талазии. Чииттер паза Ораман Петрокавич. Матырларның омаларын, хылыхтарын оларның чоохтары паза киректері хоостыра хоостааны. Орамай ағаның омазы — чоннаң чыылған тиксі ома. Чииттернің омалары. Матырларның сағыстары алысханы. Драма ойынының пүдізі. Ойынның пай тілі. Күлкістіг ойын театрда турғызылғаны.

Чайаачы тогыс (сочинение пазары алай ба инсценировка тимнирі).

Хоза хыгырып, үзүрерге: «Тіріг тастар». Рубаилер.

Сағамгыхакас литературасы

Хоза хыгырары: Л.В.Костякованың, И.И.Миягашевтің, Т.А.Майнагашеваның чоохтары. Чуртас чолларынаңар, чайаачыларынаңар чоох.

Л.В.Костякова. «Самбыл сынның хыйғызы».

Т.А.Майнагашева. «Тоғазығ».

И.И.Миягашев. «Түгенчі хыныс».

Көрбин хыгырар произведениелер (үтретчінің көргөнінең):

«АлтынАрығ» (ікі үзік).

Тахпахтар, сөспектер, сиспектер, таптырғастар.

А.М.Топанов «Өцеңнің чооғы» (монологы).

Н.Г.Доможаков. «Ыраххы аалда» (ікі үзік).

М.Е.Кильчичаков. «Абалығ хол» (ікі үзік). Рубаилер.

Чаа темазына чарыдылған ікі кибеліс.

XX ЧҰС ЧЫЛДАҒЫ ХАКАС ЛИТЕРАТУРАЗЫ

Чоох пазы

Хакас литературазының сарыхтары (жанрлары), стильлері тилипчеткені. Литературоведтернің өөн істезігліг тоғыстарынаң танызары. К. Ф. Антошин, М. А. Унгицкая, П. А. Трояков, В. А. Карамашева, А. Л. Кошелева, ан. пасх.

М.Н. Чебодаев.

«Анымчох»поэма.

Чуртас паза чайаачы чолы. М. Чебодаев — поэт, критик, тилбестегчи. М. Чебодаевтің чайаачызында хакас поэзиязының чидіглері. «Анымчох» поэмада чиит улустың чуртазын кееркестіг (лирикалыг) матырның чуртазы пастыра көзіткені. Поэманы чүрек көөреде пасхан ондайлар.

Хоза хыгырып, үзүрерге: Ю.Кюнзегеш. «В родной Туве пурпурные цветы»

Н.Е.Тиников «Тіріг кизи өлбечен».

Чуртас паза чайаачы чолы. Улуғ чоохта чуртаста постың орнын табары көзидіглені.

Істеністенер, ырыстанаравторның сағыстары. Улуғ чоохтың тилинің ондайлары.

Чайаачы тогыс (үтретчинің көргенінен).

Литература теориязы. Хакас литературазында романтизмненер оннаг.

М.Р. Баинов.

«ХанТөңіс»алыптыг нымах.

Поэттің чуртас паза чайаачы чолы. М. Баинов — тахпахчы, тилбестегчи, критик. «ХанТөңіс»хакас чонының алыптыг нымахтарына төстене пазылған произведение. Пурунғы түркертің поэзиязын тилбестені.

КаркейНербышев.

«КөгімХорымнарда» роман.

Чуртас паза чайаачы чолы. «Көөрес көглері» чыындыда чир-суғның омазы, чоннар ынархазы, хыныс темалары чарыдылчатханы. «Хорлаңа хара суғ» кееркестіг чоох. Автор пос тилинің пайынаң тузаланғаны.

«Көгім Хорымнарда» роман. Чонның чуртазының килкім тус кизегі хоосталғаны. Романда полчатхан киректер чуртаснаң пик палғалыстыг полчатханы. Матырларның омаларын чонның чуртазынаң палғалыстыра хоостааны. Матырларның тастындағы көрімнері. Хакас чонының кибірлерін романда хоостааны. Авторның хоос тилнең паза хоос ондайларнаң алғым тузаланғаны.

В. Г. Шулбаева.

Чуртас паза чайаачы чолы. В. Шулбаева — драматург, публицист. «Сарналбаансарын» — кизи паза чаа темазына чарыдылған драма. «Сыын мўўзи» драмада кизи паза чир-чайаанның палғалызы.

В. Шулбаеваның очерктерінде паза чоохтарында сағамғы хонхтың өөн сурығлары («Чирім, хынызым минің», «Атхан ух айланмачаң», ан. пасх.).

Чайаачытогыс (очеркпазар көнігістер).

В. Г. Майнашев.

Чуртас паза чайаачы чолы. Поэттің кибелістерінің темаларын, хоос ондайларын тикси көрері («Ічемнің сарыны», «Чөскін чил», ан. пасх.). Поэмаларда иргі паза сағамғы тустағы чуртасты хоостааны. Сын матырның омазы чонның сағызында хачанға даа халчатханы («Чатхан», «Маага», «Кўскў хазың», ан. пасх.).

Чайаачытогыс (пасхапоэттерніңкибелістеріненцтиннестігері).

Г.Г.Казачинова. «Той».

Чуртас паза чайаачы чолы. «Той» улуғ чоохта аалдағы істенчинің хылығын чарых көзіткені. Хыныс темазы тирең чарыдылғаны.

А. А. Халларов.

Чуртас паза чайаачы чолы. А. Халларовтың чоохтарының өөн темалары: кизинің үлүзі, хынызы, кизі паза чир-чайаан («Чалаңнар», «Ойа», «Паар»). Кизилер аразындағы теелістерні көзйткені.

В.К.Татарова.

Чуртас паза чайаачы чолы. «Алып айра суғ», «Аат табызы» улуғ чоохтарда кизинің чуртастағы орны, чирчайааннаң пик палғалызы таныхталчатханы. Кибелістернің хакас паза орыс тіллернең чарыхха сыхханы.

А. А. Кызласова.

Чуртас паза чайаачы чолы. «Ээліг сында» ойында чир-чайаанны хайраллиры, чон кибірлерін көзйткені, оларны улуғлиры. Тахпахтарның өөн темалары.

И.П. Топоев.

Чуртас паза чайаачы чолы. И. П. Топоевтің чоохтары («Хоңалтах өдік» чыынды), баснялары, тілбестеглері.

Хозахыгырып, үзүрерге: чоох, тілбестег (үгретчі көргенінең).

Чайаачы тогыс (басняпазар көнігістер).

С. Е. Карачаков.

Чуртас паза чайаачы чолы. «Кири хара хус» чоохта істенчі кизинің хылыгы, сагызы, көңні читірілгені. Тілбестег тоғыстары. («Джамия», «Ах пароход», ан. пасх.). Хоос тілі.

Хоза, хыгырып, үзүрерге: О.П.Шулбаев. «Ханғапурлуххантүлгүчылы» улуғчоох.

Г. В. Кичеев. Чуртас паза чайаачы чолы. Поэзиязының өөн темалары. Кибелістер паза рубаилер («Иирдегі хоос», «Сарна, көгчі хус» чыындылардаң).

Ю. Г. Топоев.

Чуртас паза чайаачы чолы. Ю. Топоев — поэт, прозаик паза актёр. Чоохтарының өөн темалары, хормачы сөстің күзі.

А. Чапрай.

Чуртас паза чайаачы чолы. «АбахайПахта» — чобалыстыг ойын. Хоос оңдайлары.

Чайаачы тогыс (хормачылыныстар паза кибелістер).

Көрбин хыгырар произведениелер:

М.Н.Чебодаев. «Анымчох» поэма (үзік).

М.Р.Баинов. Кибеліс, тахпах (үгретчі көргенінең).

В.Г.Майнашев. Кибеліс алай поэмадаң үзік (үгретчі көргенінең).

Г.Ф.Кичеев. Кибеліс, рубаилер (үгретчі көргенінең).

Класста үгренер произведениелерге — 32ч.

Чайаачы тогысха — 2 ч.

Хоза хыгырып, үзүрерге (үгретчі көргенінең).

**Полған на ўғренчїнің предметті ўғренген,ўғреніс салтарларын тузалан полчатхан
хоостыра паза предметче чидіглері**

(Личностные,предметные и метапредметные результаты освоения предмета)

Полған на ўғренчїнің чидіглеріне мындағ салтарлар саналчалар:

— Ада чир-сууна, пос чиріне паза төрсен тіліне, оларның тархынына хынары; пасха чоннарнаң ынархастығ полары; посты поэының чонының чардығы полчатханын оңарары; аймах-пасха культураларның, киртіністернің, чоннарның пасхалалчатханын оңарары; пос тілін, чонының тархынын паза культуразын пілері; тилекейдегі чоннарның культуразын пілері, аны улуғлиры паза паалап полары; Россияның көп чонның хазнаның кибірліг чуртазын, культуразын сизінері паза Чир-суғ үчүн турызар көңніліг полары;

— ўғредігденандырығлығ,пілістераларғаазыхкөңнілігполары;постысыбыраўғренерге, наа пілістер аларға кўстирі; ўғреніс тузындох, профессия таллап, ағаа тимненері паза өнетін пілістер алары; тоғыстар идерге кўстенері, иткен тоғыстың паалығ сарин сизінері;

— хоос литература пастыра ибіркі чир-чайаанға көрістерін амғы науканың чидіглері, чон чуртазы, культура, тіл паза духовнай культура тилеені хоостыра пўдіргені;

— хакас литературазының уроктары полған на кізіні улуғлап пілеріне, ағаа чахсы хайарына, полған на кізінің сағызын, полған на чонның тілін, культуразын, тархынын улуғлап пілеріне ўғренері; полғанынаң на чоох алыс полары;

— ўғренчїлернің чазына, көрізіне килістіре хоос произведениелернің пөзік паалиин сизінері;

— ўғренчїлернің ондайларын сизініп, произведениедегі хоос омаа чөпсінері паза аны орта паалирға көнігері; оларның хоостыра поснаң тиң паза улуғлар аразында орта тудынарға ўғренері;

— ўғренчїлернің пос көрізін, сағызын арачылап полары паза удур-төдір чоох алызарға көніктіері; олғаннарның постарын аймах чоннар аразында, школа өмезінде турыстығ тудынарын тыыдары;

— ўғреніскізініңчуртазындаулуғкирексініспазатузаполчатханынсизінері;

— полған на ўғренчїнің хазых ондайлығ чуртир көңнін, сағызын тыыдары, чайаачызын, пос көрізін чуртасха алғыдары; постың итчеткен киректері үчүн нандырығ тут поларына ўғредері; чолда, тасхар, сағыбаан саайлар тузында орта тудын пілеріне көнігері;

— поснаң тиң дее, кічіг дее, улуғ даа кізілернең ўғредігде, халых чон чуртазында тіл алыс поларына ўғренері;

— хоослитературатоғыстарыпастыраибіркічайааннихайраллирға көнігері;

— 12 сөбіре кізі чуртазында иң аарластығ ние полчатханын сииртері; пос сөбірезін хайраллиры;

— хоос литература пастыра Россияның паза тилекейнің хоос паалығ тоғыстарын паалап пілері.

Ўғренчїлернің предмет хоостыра маңнаныстығ өзізі паза чидіг салтарлары:

— ўғредігдепосалынчапөгіннертурғызып,оларны толдыраы;

— ўғредіг пөгіннеріне пос сағызынаң чидері, оларны наачылап пілері, иң не тўзімнің чоллар табары;

— ўғреністе өөн пөгіннер хайдағ салтарларға ағыларын азынада сизінері, ол чидіглерні паалирға ондай табары;

— тўзімнің салтарларға чидері, аның маңнаныстығ поларын сизініп одыраы паза аны орта пөгеріне ўғредері;

— таңма-танығларнаортатузаланпїлері;

— тілондайларынаңўғреністеназачуртастаортатузаланары;

— ўғреністе аймах-пасха сөстіктерде, справочниктерде, энциклопедияларда, Интернетте тапхан искіріглернең орта тузалан полары;

— литература произведениелерін, орта паалап, пөгіннерні орта сизініп, тиксі чоохта (пазып таа, чоохтап таа) тузалан полары;

— хоос литератураны, аймах-пасха ондайларнаң тузаланып, ўзүрері (тинчестіргені, паалааны, төйїлесені, ан. пасх.);

— чоохтасчатхан кізіні истіп пілері, аннаң тіл алызары, ағаа паалағ пир полары паза пос сағызы хоостыра талазығ апарарға көніктіері;

— өменең итчеткен тоғыста өөн салтарларға чөптіг чидеріпаза ибіркілернің хылыныстарын орта сизінері; талазығларны, удур-төдір тіл алызыып, пөккені.

Ўgrenчiнiң предметче чидiге читкен салтарлары:

— хығырығның кізінің сағызы алғырында улуг тузазын сизінері; хығырығны, наа пілістер алчаң ондай чіли сыбыра кирексирі; посты пу чир ўстўнде аның чардығына санирына ўгредері;

— литературанычонныңкультуразыныңпаалығчардығыполчатханыноңарары;

— пос тілінең пазылған произведениелернің хоос сарилары хоостыра пос тілінің пайын, сiлиин сизiнгенi;

— пөзік пілістіг, хоос произведениелерні эстетика саринаң паалап полчатхан хығырығчыны тимнирі; пос туста хығырар кинделерні таллап пілері;

— хығырған произведениені орта паалап пілері, оларның хоостыра пасха-пасха чоннарның культуразын орта оңарары;

— ўgrenчiнiң хоос чайаачы узын өскіері, хығырған произведениені пасха сарых тоғыстарынаң пасхалиры; хығырған тоғыс хоостыра тиксі анализ ит полары, орта паалиры; аның хоостыра чоох пўдіері, прай көңісағызынаң чайаачы тоғысты пілері; произведениенің хоос сариларын орта сизінері.

Тематическай планирование

Тематическай блок/модуль	Өөн содержаниязи	Тоғыстың көрімнері
10 класс		
ПУРУНҒЫ ТУСТАРНЫҢ ХООС СӨЗІ Хакас чонының пазылбиніүтке н чайаачызы.	Хакас фольклорын үгрениген, чыған хакас, орыс учёнайлары. Аймах-пасха экспедициялар төстелгені. Пазылбин пүткен поэзияда хакас чонның тархыны, чітіг сағызы, аллығ көңні көзіділгені. Фольклорның өөн сарыхтары. Соян-Алтай чоннарның пазылбин пүткен поэзиязы. Сиспектер, сөспектер, хыйға чоохтар паза таптырғастар учёнайларның чыындыларында, тоғыстарында. Алғастар паза сыыттар, иргі паза сағамғы тустағы ойын сарыннары. Тахпах — чонның пазылбин пүткен поэзиязының кееркестіг сарығы. Тахпахтың, пос алынча пүдістіг полып, сөс пылазып сарналчатханы. Тахпахтазары — сарнап, марығласчатханы. Тахпахтарның пасха-пасха тематиказы. Алыптығ нымахта чонның чуртазы, үлүзі хоосталғаны. Алыптығ нымахты төреен чирсууна, пос чонына хыныстығ, түтеде піріністіг полардана сағыс.	— үгредіг депос алынча пөгіннертурғызып, оларны толдыраы; — үгредіг пөгіннеріне пос сағызынаң чидері, оларны наачылап пілері, иң не түзімнің чоллар табары; — үгреністе өөн пөгіннер хайдағ салтарларға ағыларына сизінері, ол чидіглерні паалирға ондай табары; — түзімнің салтарларға чидерін, аның маңнаныстығ поларын сизініп одыраы паза аны орта пөгеріне үгренирі; — таңма танығларнаң орта тузалан пілері; — тіл ондайларынаң үгреністе паза чуртаста орта тузаланаы; — үгреністе аймах-пасха сөстіктерде, справочниктерде, энциклопедияларда, Интернетте тапхан искіріглернең орта тузаланаы.
1930–1940 ЧЫЛЛАРДАҒЫ ХАКАС ЛИТЕРАТУРАЗЫ	Хоос литератураның чонға тузазы. Сөс күзінең пүткен көңніліг сари. 1930–1940 чылларда культура алызығлары. Литературнай тілні, хоос стильні пүдірері. Пічік, издательство, газета, радио, театр төстелгені. 1930–1940 чыллардағы литератураның өөн көрімнері (поэзия, проза, драматургия). Фольклорның кибірлеріне чөленіп өскен хакас литературазын төстирінде араласхан писательлер (В. А. Кобяков, А. М. Топанов, К. К. Самрин, Г. Н. Кучендаев, А. И. Кузугашев, П. Т. Штыгашев, М. С. Коков, М. А. Аршанов).	— литература произведениелерін, орта паалап, пөгіннерні орта сизініп, тиксі чоохта (пазып таа, чоохтап таа) тузалан полары; — хоос литератураны, аймах пасха ондайларнаң тузаланып, үзүрері (тиңнестіргені, паалаан ы, төйілсені, ан. пасх.); — чоохтасчатхан кізіні истіп пілері, аннаң тіл алызары, ағаапаалағпир полары паза пос сағызы хоостыраталазығапарарға көніктірері; — өмененітчеткен тоғыста

		өөн салтарларға чөптіг чидері паза ибіркілернің хылыныстарын орта сизінері; талазығларны, удур-төдір тіл алызызып, пөгері.
САҒАМҒЫ ХАКАС ЛИТЕРАТУРАЗЫ	Л.В.Костякованың,И.И.Миягашевтің, Т. А. Майнагашеваның чоохтары. Чуртас чолларынаңар, чайаачыларынаңар чоох.	— үгренчінің хоос чайаачы узын өскіері, хығырған произведениені пасхасарых тоғыстарынаң пасхалиры; хығырған тоғыс хоостыра тиксі анализитполары, орта паалиры; аның хоостыра чоох пүдіері, прай көңнісағызынаң чайаачы тоғысты пілері; произведениенің хоос сарилары нортасизінері.
11 класс		
XX ЧҰС ЧЫЛДАҒЫ ХАКАС ЛИТЕРАТУРАЗЫ	XX чұс чылдағы хакас литературазының тилеені. Поэт-писательлернің чуртас паза чайаачы чолларын пілгені. Хакас литературазының сарыхтары (жанрлары), стильлер і тиліп четкені. Литературоведтернің өөн істезігліг тоғыстарынаң танызары. К. Ф. Антошин, М. А. Унгвицкая, П. А. Трояков, В. А. Карамашева, А. Л. Кошелев а, ан. пасх.	— хығырығның кізінің сағызы алғырында улуг тузазын сизінері; хығырығны, наа пілістер алқа оңдай чили, сыбыра кирексирі; посты пу чир үстүнде аның чардығына санырына үгрдері; — литератураны чонның культуразының паалығ чардығы полчатханын оңарары; — пос тілінең пазылған произведениелернің хоос сарилары хоостыра пос тілінің пайын, сіліин сизінгені; — пөзік пілістіг, хоос произведениелерні эстетика саринаң паалап полчатхан хығырығчыны тимнирі; пос туста хығырар кинделерні таллап пілері; — хығырған произведениені орта паалап пілері, оларның хоостыра пасха-пасха чоннарның культуразын орта оңарары.

--	--	--

